

Надруковано: Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція: Збірник наукових праць. Випуск 1 (81). Львів 2010. – С. 532-541

УДК 657:334.012.6

Ю.М. Тимощенко

ОБЛІК НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуті проблеми визначення класифікаційних ознак малих підприємств та організації обліку у цих суб'єктів. Систематизовано досвід щодо переходу на МСФЗ для малих підприємств та визначені перспективи України.

Ключові слова: мале підприємство, спрощена форма обліку, скорочений фінансовий звіт, Міжнародні стандарти фінансової звітності.

Постановка проблеми. Процес глобалізації світової економіки, необхідність посилення захисту прав інвесторів та забезпечення прозорості функціонування міжнародних ринків капіталу зумовив розвиток нових підходів до удосконалення методології розкриття економічної інформації про результати діяльності суб'єктів господарювання. Застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності й повинно стати основою для забезпечення потреби найширшого кола користувачів фінансової звітності економічною інформацією.

У першу чергу це стосується емітентів цінних паперів, яких перебувають у лістингу організаторів торгівлі на фондовому ринку, банків і страховиків, інших емітентів цінних паперів і фінансових установ міжнародних фінансових ринків. Компанії держав - членів Європейського Союзу (ЄС), обіг цінних паперів яких здійснюється на регульованих ринках, відповідно до Регламенту Європейського парламенту і Ради ЄС зобов'язані починаючи з 1 січня 2005 р. застосовувати МСФЗ для складення консолідованої фінансової звітності [7].

Крім того, 9 липня 2009р. Рада з МСФЗ видала міжнародний стандарт призначений для застосування малими й середніми підприємствами – “IFRS for

SMEs” (“МСФЗ для малих і середніх підприємств”). Стандартом не встановлюються критерії віднесення підприємств до малих чи середніх, лише зазначається, що він може використовуватись суб’єктами, які не є емітентами публічних фінансових інструментів, а складають фінансову звітність загального призначення. Кожна держава самостійно повинна уточнювати коло підприємств, які матимуть право застосування “IFRS for SMEs”.

Цей документ розцінюють як найбільш значущий за останні дев’ять років не лише за обсягом, а й по кількості підприємств, які можуть застосовувати його у своїй діяльності. Під час презентації стандарту голова КМСФЗ, зазначив, що випуск Стандарту є серйозним проривом для компаній у всьому світі, вперше малі та середні підприємства отримають у розпорядження загальні, високоякісні й визнані на міжнародному рівні стандарти звітності. За оцінками фахівців, Стандарт може бути застосований 95 % компаній у всьому світі [4].

Аналіз останніх досліджень. Актуальність даної проблеми для України безумовна, оскільки в державі відбувається реформування системи бухгалтерського обліку, у тому числі й на малих підприємствах. Враховуючи зміст заходів, передбачених Стратегією застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, виникає об’єктивна необхідність дослідження методологічних основ організації бухгалтерського обліку суб’єктів малого підприємництва. Проблемам аналізу існуючого становища щодо організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах в Україні присвячено праці Л.Ю. Буряка, О.Д. Василика, З.С. Варналія, Л.В. Воротіної, А.С. Гальчинського, С.Ф. Голова, Я.С. Ларіної, М.Я. Матвіїва, О.С. Сухої, Т.О. Токаревої, С.В. Мочерного, П.Я. Хомина, Р.Л. Хом'яка тощо. Проте, ще залишається чимало невирішених питань, пов'язаних з: неузгодженістю критеріїв визначення малих підприємств у чинних нормативних документах; складністю застосування окремих положень бухгалтерського обліку та методик відображення господарських операцій; недосконалістю спрощених форм обліку; неадекватністю фінансової звітності різних за розміром, обсягом, видами діяльності підприємств малого бізнесу.

Метою даної статті є дослідження проблеми визначення класифікаційних ознак малих підприємств як в Україні так і в інших державах, вивчення стану організації бухгалтерського обліку та законодавчого його забезпечення у цих суб'єктів, а також систематизація досвіду щодо переходу на МСФЗ для малих підприємств та визначення перспектив для країни.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Залежно від обсягів господарювання та чисельності працюючих підприємство поділяють на мале, середнє, велике. Слід зазначити, що між ними є суттєва різниця. За оцінками експертів Світового банку лише в країнах, які розвиваються налічується близько 50 визначень малого підприємства. У більшості країн прийняті три основні показники у якості критеріїв віднесення до малого підприємства: розмір активів, виручка від продажу, середня чисельність працівників. Для визнання підприємства у якості малого необхідно відповідати одному (й більше) із встановлених інтервалів виміру зазначених показників. Інтервали перших двох значно різняться залежно від країни. Показник середньоспискової чисельності працюючих у більшості країн співпадає й становить до 50 осіб (табл. 1) [8].

Приналежність суб'єкта господарювання до групи малого підприємства в Україні визначається ст. 63 Господарського кодексу України (ГКУ): «Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень» [2].

Відповідно до Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи зареєстровані в встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності в яких середньо облікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн. грн.

Крім того, рядом авторів зазначається про необхідність розширення груп підприємств за розмірами. Так, А.Г. Єрмоленко стверджує про потребу у виокремленні групи мікропідприємств, на яких працює до 10 осіб. Потреба у такій класифікаційній групі обґрунтовується необхідністю формування окремого спрощеного обліку, статистичної звітності та застосування спрощеної системи оподаткування [3].

Таблиця 1 – Критерії визначення малого підприємства в різних країнах

№ з/п	Країна	Критерії визначення малого підприємства		
		розмір активів	виручка від продажу	середня чисельність працівників, осіб
1	Бельгія	підприємства, які не перевищують жодне із значень		
		3,125 млн. євро	6,25 млн. євро	50
2	Данія	підприємства, які не перевищують протягом двох років підряд жодне із значень		
		20 млн. датських крон	40 млн. датських крон	50
3	Франція	підприємства, які не перевищують два із значень		
		0,267 млн. євро	0,534 млн. євро	10
4	Німеччина	підприємства, які не перевищують два із значень		
		3,4 млн. євро	6,9 млн. євро	50
5	Ірландія	підприємства, які не перевищують два із значень		
		1,9 млн. євро	3,8 млн. євро	50
6	Італія	підприємства, які не перевищують два із значень		
		3,65 млн. євро	7,3 млн. євро	50
7	Нідерланди	підприємства, які не перевищують два із значень		
		3,5 млн. євро	7,0 млн. євро	50
8	Норвегія	підприємства, які не перевищують два із значень		
		30 млн. норв. крон	60 млн. норв. крон	50
9	Іспанія	підприємства, які не перевищують протягом двох років підряд два із значень		
		2,4 млн. євро	4,7 млн. євро	50
10	Швейцарія	підприємства із середньою чисельністю не більше 20 осіб		
11	Англія	підприємства, які не перевищують два із значень		
		1,4 млн. фунтів стерлінгів	2,8 млн. фунтів стерлінгів	50
12	США	якщо підприємство зареєстроване у Канаді або США; не є інвестиційною компанією; дочірне підприємство, більша частина капіталу якого належить материнській компанії		
		-	25 млн. дол. США	-
13	Канада			
14	Австралія	підприємства, які не перевищують два із значень		
		5 млн. дол.	10 млн. дол.	50

Відповідно до міжнародних стандартів аудиту термін “мале підприємство” відображає не лише розміри суб'єкта господарювання, а і його типові якісні характеристики. Така класифікація обумовлена тим, що аудит малого підприємства відрізняється від аудиту великого суб'єкта

господарювання більш спрощеною документацією і менш складним характером аудиторських перевірок. Серед кількісних показників, що характеризують розмір підприємства можуть бути підсумки у балансі, величина доходу і кількість працівників, але для аудиту вони не є визначальними. Малим називається будь-яке підприємство:

а) право володіння та управління яким зосереджено у невеликої кількості осіб (часто в руках однієї особи – фізичної особи);

б) якому властива одна або кілька з таких характеристик:

- незначна кількість джерел доходу;
- спрощена система ведення обліку;
- обмежена кількість заходів внутрішнього контролю та, поряд із цим, можливість нехтувати ними.

Важливо відзначити, що Четверта директива Європейського законодавства про компанії визначає малі та середні підприємства як такі, що на дату подання балансового звіту не перевищують лімітів двох з наступних трьох критеріїв (країни-члени ЄС можуть встановити нижчі критерії, які відповідають умовам їхніх економік):

Показник	Малі	Середні
Валюта балансу, млн. євро	4,4	17,5
Чистий оборот, млн. євро	8,8	35,0
Середня чисельність працівників упродовж фінансового року	50	250

На сьогоднішній день в Україні, з метою визначення кола суб'єктів, які мають право складати скорочений фінансовий звіт та вести облік за спрощеною формою, передбачені класифікаційні характеристики [5]: юридичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн. гривень. Виняток становлять довірчі товариства, страхові компанії, банки, ломбарди, інші фінансово-кредитні та небанківські

фінансові установи, які провадять діяльність у сфері грального бізнесу, здійснюють обмін іноземної валюти, є виробниками та імпортерами підакцизних товарів, а також суб'єктів підприємницької діяльності, у статутному фонді яких частка вкладів, що належить юридичним особам - засновникам та учасникам цих суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, перевищує 25 відсотків.

Слід відмітити, що такі класифікаційні ознаки значно звужують, у порівнянні з європейськими країнами, коло тих підприємств, які мали б можливість застосовувати спрощені правила обліку, встановлені П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». Крім того, для середніх підприємств, коло яких визначене Господарським Кодексом України, з чисельністю працюючих до 200 чоловік та річним оборотом не більше 100 млн. грн., жодних спрощень не передбачено ні чинним законодавством, ні Стратегією застосування МСФЗ [6].

Разом з цим, слід зазначити, що “IFRS for SMEs” – це повністю самодостатній документ, він не має порядкового номеру і не є частиною решти МСФЗ. Він складається з 35 секцій, кожна з яких адресована: групі статей фінансової звітності (основні засоби, запаси, інвестиції, тощо); звітним формам; видам операцій (витрати по позикам, лізинг, операції з пов'язаними сторонами). Даним стандартом передбачені спрощення у відношенні до принципів визнання та оцінки окремих активів; при визначенні методів із альтернативних – рекомендований найпростіший; скорочені обсяги розкриття інформації; деякі питання не включені, як малоймовірні для діяльності малих і середніх підприємств [9].

Аналіз публікацій в інтернет-виданнях та у наукових журналах за економічним напрямком вказує на неоднозначність сприйняття “IFRS for SMEs”. Не всі країни однаково схвалюють необхідність швидкого прийняття рішення щодо переходу на нові стандарти для малих і середніх підприємств. Експерти шотландського інституту дотримуються думки про відсутність необхідності перегляду стандартів для МСП.

Німеччиною прийняті й набрали чинності з 1 січня 2010р. альтернативні стандарти для приватних підприємців, малих та середніх підприємств. Приватні підприємці з річною сумою обороту не більше 500 тис. євро і прибутком, який не перевищує 50 тис. – не зобов'язані вести жодних бухгалтерських записів. Малі підприємства з чисельністю працюючих до 50 осіб з оборотом не більше 4,8 млн. євро – не зобов'язані проходити аудиторську перевірку і складають лише баланс. Середні компанії (250 працюючих й оборот до 19,2 млн. євро) – мають право на спрощений порядок формування звітності. Ці документи можна вважати відповіддю на недостатнє спрощення фінансового обліку “IFRS for SMEs”. Уряд Німеччини вважає, що прийнятий стандарт доцільно застосовувати лише ринково зорієнтованим підприємствам, тобто тим, які відповідають вимогам фінансових аналітиків, професійних інвесторів та інших учасників ринку [1].

У свою чергу, Південно-Африканська Республіка стала першою країною у світі, яка вже впровадила МСФЗ для малих та середніх підприємств в оригінальному варіанті, без будь-яких правок [10].

Україна заявляє про схильність до подальшої активізації євроінтеграційних процесів. У зв'язку з цим, Законом України "Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" бухгалтерський облік компаній визначено однією з пріоритетних сфер, в яких здійснюється адаптація законодавства України. З урахуванням узятих державою зобов'язань щодо гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС, а також вимог до фінансової звітності з метою підвищення її прозорості та забезпечення зіставлення із звітами іноземних компаній у країні поступово створюються організаційно-правові умови застосування суб'єктами господарювання Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Передбачені Стратегією [6] напрямки удосконалення та реформування сучасної системи бухгалтерського обліку в державі не враховують необхідності перегляду підходів щодо нормативної бази з обліку і звітності саме для середніх підприємств. Основним напрямком, який повинен бути реалізованим

впродовж поточного та наступного років, згідно з зазначеним документом, є удосконалення методології бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва:

- підготовка пропозицій до законодавства з питань бухгалтерського обліку щодо спрощення процедури ведення бухгалтерського обліку і форм фінансової звітності для окремої категорії суб'єктів малого підприємництва, зокрема надання права таким суб'єктам застосовувати форму обліку, яка не передбачає застосування подвійного запису;
- адаптація до міжнародних стандартів національної нормативно-правової бази з питань бухгалтерського обліку для малого бізнесу шляхом затвердження відповідних національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку із спрощеним порядком обліку активів, зобов'язань, власного капіталу та розрахунком фінансових результатів.

З урахуванням вище зазначених змін у МСФЗ та відсутністю єдиної думки країн-членів ЄС щодо перспектив застосування “IFRS for SMEs”, вважаємо, що не треба поспішати з остаточною реалізацією заходів щодо переходу вітчизняних малих підприємств на власні стандарти бухгалтерського обліку, які б відповідали міжнародним стандартам та ідеям гармонізації.

Сучасна національна система бухгалтерського обліку динамічно розвивається й на сьогоднішній день складається з підсистем, які можна згрупувати за ознакою регуляторного органу, що встановлює порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. З точки зору сфери дії Міжнародних стандартів фінансової звітності та Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», таких підсистем може бути дві:

- підприємства, організації та інші юридичні особи незалежно від форм власності, у тому числі й банки та інші фінансово-кредитні установи;
- суб'єкти підприємницької діяльності, яким відповідно до законодавства надано дозвіл на ведення спрощеного обліку доходів і витрат, ведуть

бухгалтерський облік і подають фінансову звітність у порядку, встановленому законодавством про спрощену систему обліку і звітності.

Висновки. Отже, перспективним напрямком реформування системи бухгалтерського обліку є встановлення порядку ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності за єдиними правилами для всіх суб'єктів, а виключенням можуть бути підприємства, які за масштабами господарської діяльності або публічністю діяльності матимуть право на спрощений порядок.

Огляд літературних джерел щодо питання сутності та значення малих підприємств дає підстави стверджувати, що автори вбачають у даному секторі перспективну й значущу силу, розвиток якої сприятиме покращенню соціально-економічного становища в країні. Незважаючи на широке обговорення проблем малого підприємництва, існують розбіжності в поглядах науковців щодо класифікаційних ознак, а термінологія з даного питання залишається остаточно не визначеною на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Германия упростила жизнь МСП. Принят набор стандартов, альтернативных “IFRS for SMEs” [Електронний ресурс] / Руфдаудит. Аудиторская компания. – Режим доступа: <http://www.rufaudit.ru/>
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Ермоленко, А.Г. Теоретические положения формирования малого предпринимательства в Украине [Текст] / А.Г. Ермоленко // Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского. «Экономика». Т. 19(58). – 2006. – № 1. – С. 49-55
4. МСБО для компаний малого и среднего бизнеса: прорыв к сближению [Електронний ресурс] / Алинга Конс. гр. – Режим доступа: <http://www.acg.ru/>
5. Про державну підтримку малого підприємництва [Електронний ресурс] / Закон України від 19 жовтня 2000 року № 2063-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

6. Про схвалення Стратегії застосування МСФЗ в Україні [Електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2007 р. № 911-р. – Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Регулирование систем бухгалтерского учета и аудита малых и средних предприятий в зарубежных странах и Российской Федерации. [Електронний ресурс] / Министерство финансов Российской Федерации. Программа Тасис. – Режим доступа: <http://www1.minfin.ru/>
9. Тимощенко, Ю. М. Перспективи розвитку системи обліку на малих підприємствах [Текст] / Ю. М. Тимощенко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : КНЕУ : ФПБАУ, 2009. – С. 443-449
10. ЮАР стала першою, хто внедрив МСФО для МСП [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.gaap.ru/>

Тимощенко Ю.Н. Учет на малых предприятиях в условиях глобализации мировой экономики

В статье освещены проблемы определения классификационных признаков малых предприятий и организации учета у этих субъектов. Систематизирован опыт перехода на МСФО для малых предприятий, определены перспективы для Украины.

Ключевые слова: малое предприятие, упрощенная форма учета, сокращенный финансовый отчет, Международные стандарты финансовой отчетности.

Tymoshchenko Y. The accounting on small entities in the conditios of economic globalization.

Problems of classification signs of small entities and the organizations' by them the accountings are considered in the article. Practice how to introduce International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities is systematized. The author has defined Prospects for Ukraine in this bearing.

Keywords: The small entities, the simplified form of the accounting, the reduced financial report, the International Financial Reporting Standard.

Тимощенко Юлія Миколаївна асистент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України»